

OBSAH

Předmluva	5	Kov jako máslo	41
1. HMOTA A CHEMIE SE PŘEDSTAVUJÍ		Umíte zapálit vodou?	42
Hmota pod lupou	7	Jak vznikají zásady	43
Objevujeme molekuly	7	Závody rostlin	45
Měříme velikost molekul	8	Vyrábíme si lepidlo	46
Šílený spěch a shon	9	Příprava mýdla	47
A co látky tuhé?	12	Papírový chameleón	47
Rozbil se nám vzduch	14	Vyrábíme si sami indikátor	50
Pokus s cukrem a kávou	16	Rostliny mění barvu	50
Menší než molekula	16		
2. ZAČÍNÁME KYSLIČNÍKY		4. O SOLÍCH	
„Štěkající plyn“	18	Protivý se přitahují	51
Katastrofa vzducholodi Z4	19	Výroba solí	52
Výroba vody	20	Umělá mlha v laboratoři	52
Přátelství mezi atomy	20	Kádinky „jímající kouř“	53
Co způsobuje různá teplota	21	Záchrana lidí v podmořském člunu	54
Co je těžší, kilogram železa nebo kilogram peří	22	Kyseliny proti kovům	55
Jak je atom těžký	24	Leptání kovů	56
Co dokáže kyslík	25	Dva chemické hlavolamy	57
Mince pod vodou	25		
Železo hoří	26	5. KYSELINAMI PROTI SOLÍM	
Z laboratoře do dílny	28	Ještě jednou výroba kyselin a pokusy s nimi	59
Plyn, který zabíjí i osvěžuje	28	Chemie proti požárům	60
Sodovka a výroba šumének	29	Stavíme model hasičho přístroje	61
Vlastnosti těžkého plynu	30	Ponorka	62
Země pod peřinou	30	A ještě vytěšňování	63
Hnojení kysličníkem uhličitým zvyšuje sklizeň	31	Máte jméno?	64
Bílé fialky	33	České názvosloví nejdokonalejší na světě	65
3. ZE SVĚTA KYSELIN A ZÁSAD		6. ZÁZRAKY VE SVĚTĚ KRYSTALŮ	
Co dokáží kyseliny	35	Zázračný růst krystalů	69
Leptáme obrázky do kovů	35	Zamrzlá selata	70
Domácí tiskárna	36	Patnáct tisíc krystalizací	71
Ze škrobu vyrábíme „cukr proti únavě“	38	Tropické pralesy pod mikroskopem	71
Kyselina sírová a voda	40	Goliáši mezi krystaly	72
Seznamujeme se se zásadami	41	Diagram, který ušetří milióny	73
		Diagram pomáhá cukrovarům a chladírnám	74
		Diagram pomáhá při srážení ..	76
		Vašátkovo progresivní čtení	
		řepné šťávy	78
		Všude samé krystaly	81

Zázračný uhlík	81	Jak určit jednu desetimilióntinu gramu	125
Výroba umělých drahokamů ..	82	Kontrolujeme potraviny	125
Nakažlivá nemoc cínu	83	Jak byly objeveny netečné plyny	126
Imitace kaučuku?	84	Ještě miliardtinu gramu lze dokázat	127
Krystalová voda ničí moderní stavby	85	Neuvěřitelná přesnost	128
Barva měnicí se podle počasí ..	86	Než se s nimi rozloučíme	129
Uhlí a led v téže podobě	87	Mendělejev zavádí pořádek	129
Krystaly rozhodují o vlastnostech kovů	88	První krůčky	129
Krystalizace kovů v laboratoři	88	A co skupiny	132
Krystalová struktura kovů	89		
Jak získáme jemnou strukturu kovu?	91		
Kalení ocele teoreticky	94		
....a prakticky	96		
7. JEŠTĚ JEDNOU OXYDACE A REDUKCE			
Co je to termochemie?	97		
Oheň pod hladinou	97		
Co je to kalorimetr?	99		
Je nebezpečí požáru zemské atmosféry?	100		
Jak použít poznatků z termochemie	101		
Blesk ve zkumavce	105		
Co říká Guldberg-Waageův zákon?	106		
Guldberg-Waageův zákon vysvětluje vytěšňování kyselin ..	110		
Guldberg-Waageův zákon ve vápence	111		
Nejdůležitější nakonec	112		
Z vysokých pecí teče železo ..	112		
Jsou vysoké pece přežitkem? ..	115		
Zlevněte výrobu kyslíku!	116		
Použití umělého větru	117		
8. O HALOVÝCH PRVCÍCH, VZÁČNÝCH PLYNECH A POŘÁDKU V CHEMII			
Pokusy s chlorem	120		
Výroba chloru	120		
Chlorem proti mikroorganismům	121		
Umíte zapálit na dálku a bez zápalky?	122		
Hledáme prvky podobné chloru	123		
		9. PODVOJNÝ ROZKLAD	
		Chemická kouzla a čáry	135
		Zlato „z vody“ a výroba „mléka“	137
		Citlivá reakce na železo	138
		„Káva a inkoust“ z jedné sklenice	138
		Chemická křížovka pro zemědělce a zahrádkáře	139
		Synpatetické inkousty, moření dřeva a výroba barev	140
		Prší vám do stanu?	141
		Umělé mlhy	143
		Problém neviditelnosti	143
		10. KATALYZÁTORY A PYROFORISMUS	
		Látky, jež působí na rychlost reakcí	145
		Neničte vitamíny	146
		Katalyzátor pomáhá vyrobit kyslík	146
		Skutečně věčná zápalka	147
		Otevřené pole pro vynálezce ..	148
		Od myšlenky k velkovýrobě	149
		Vyrábíme kyselinu sírovou	149
		Východiško ze začarovaného kruhu	151
		Co řekne pokus?	151
		Hledáme vhodnou surovinu ..	153
		Starosti s kontaktními jedy ..	154
		Konečně oxydace	155
		Boj o vázaný dusík	158
		Příroda ukázala chemikům cestu	158
		Nutíme dusík ke sloučení s vodíkem	160

Pyroforické železo a olovo	162
Námořnická pochodeň.....	163

11. OD OHŇOSTROJŮ K ANALÝZE

Odhalujeme záhadu barevnosti plamene	164
Všudybyl sodík	165
Co je to analýza?	166
Pozor na podvodníky	166
Bengálské ohně	167
Učíme se od sklářů	168
Vynález barevného skla.....	168
Chemikova perlička	169
Kovy nejsou všechno	170
Účinnější zbraň.....	171
„Mokrá cesta“ analytické chemie	171
Jednoduchá analýza	172
Rekordní citlivost analytických reakcí	178
Marshova zkouška	178
Chemická senzace — důkaz biliontiny gramu zlata	179
Analýza vody	180
Důkaz amoniaku ve zředění 1 : 1 000 000	180
Co je to kolorimetrie	182
Mikroskop proti zkumavce	184
Důkaz jediné kapky krve.....	184
Český vědec zakladatelem mikroanalýzy	184
Opravujeme učebnice	185
Důkaz vápníku v těle pulce ..	186
Kapkové reakce	186

12. ZAJÍMAVÁ FYZIKÁLNÍ CHEMIE

Ve světě malých rozměrů	188
Hmota se rozpadá	188
Ve fyzice se boří ustálené představy	189
Hmota je téměř prázdná	191
Modely atomů	193
Pomáhá nám sluneční soustava ..	194
Proč se atomy slučují	197
Třídíme ionty	198
Pravidlo osmi elektronů.....	203
Elektrolýza vody nás stává před otázku	205

Vazba polární	206
Využíváme nových poznatků ..	209
Neutralizace nás překvapuje ..	210
Záhadné pH	212
Proč je voda kapalná?	213
Rozpuštění je také zajímavé ..	215
Co to jsou koloidy	216
Koloidy prozrazuje — světlo ..	217
Koloidy v průmyslu i v kuchyni ..	218
Pozor, koloidní velikost je nebezpečná!	220
Emulze	220
A ještě emulze v denním životě ..	222
O osmotickém tlaku jinak než v učebnicích	223
Perpetuum mobile?	223
Osmotický tlak „pod lupou“ ..	224
Umělý život	225
Roztoky a určování molekulové váhy	226
Osmotický tlak a živé buňky ..	227
Na skok do konzerváren	228
Pozor, také bolesti zubů!.....	229
Jak je tomu s rostlinami na poušti?	229
Osmóza na stráži	230
Proč spařujeme zeleninu?	231

13. ELEKTROCHEMIE

Galvanostegie	232
Poměďujeme	232
Ocelení	235
Stříbření	235
Niklování	235
Pokovování bez elektrického proudu	236
Galvanoplastika	237
Galvanoplastika bez proudu ..	238
Pokovování nekovových předmětů	239
Vyrábíme si galvanické články ..	240
Nernst vysvětluje	240
Proč kyseliny rozpouštějí kovy? ..	241
Akumulátor	242
Grenetův článek	244
Článek Leclanchého.....	246
Jak pracovat s galvanickými články	247

Galvanické články, kde jsme je nečekali	248
Elektroanalýza	250
Český vědec zakladatelem polarografie	251

14. FOTOGRAFICKÉ PAPIRY VLASTNÍ VÝROBY

Hledáme látky citlivé na světlo	257
Fotografujeme na list pelargónie	258
Začínáme nejjednodušším	259
Kyanotypie	259
Argentotypie	260
Sépiový tisk	261
Inkoustový tisk	261
Stříbro triumfuje	262
Proces kolodiový	263
Pro nejšíkovnější	264
Aluminový papír	267
Aristový papír	267
Vyvolávání a ustalování	268

15. AGROCHEMIE V BOJI ZA ZVÝŠENÍ ÚRODY

Úloha anorganických látek v rostlinách	269
Hledáme náhradu za ornici ...	270
Rostliny odkrývají ložiska rud .	271
Několik slov o jednotlivých prvcích	273
Přírozené zdroje živin	275
Stačí hnojit chlévským hnojem?	277
Chemici zasahují	278
Poměry jsou složitější, než jsme očekávali	278
A jak je tomu s anionty	283
Kde vzít fosfor?	285
Nesnáze se superfosfátem.....	286
S hnojivem proti škůdcům a proti plevelům	287
O „vápnenné teorii“	288
Kdy je nutné pohnojit naši zahrádku vápnem?.....	289
Jak zakládat agrochemické pokusy	290

16. SKLO, JEHO SLOŽENÍ A VÝROBA

Netřítivé sklo	293
Pozor, sklo se ve vodě rozpouští!	294
Sklo a korek	295
Pružné sklo	295
Práce se sklem v laboratoři	297
Otavování, stavování a vyfukování baniček	297
Zabrušování skleněných zátek .	299
Nejobvyklejší chyby začátečnicků při práci se sklem	300

17. CHEMIKÁLIE VLASTNÍ VÝROBY

Chemikálie, které máme po ruce	301
Čistíme chemikálie	301
Chemikálie z umělých hnojiv .	304
Chemikálie z odpadků	306
Bílá skalice	307
Chlorid zinečnatý	307
Chlorid železnatý	307
Zelená skalice	308
Modrá skalice	308
Chlorid vápenatý	308
Síran sodný	308
Chlorid manganatý	309
Jod	309
Stříbro z bezcenných odpadků	310
Dokážeme připravit téměř jakoukoli chemikálii	311
Dusičnan stříbrný	312
Síran nikelnatý	314
Sulfokyanid draselný	314
Prašková měď	315
Dvojchroman draselný.....	315
Kamenec hlinitodraselný.....	315
Kamenec železitodraselný	315
Kamenec chromitodraselný ...	316
Červená krevní sůl	316
Dusičnan amonný	316
Dusičnan draselný	317
Chlorid draselný	317
Chemikálie z minerálů	318
Fosforečnany	318
Síran hořečnatý	319
Potaš — uhličitán draselný ...	319
Výroba plynů	320
Roztok lakmusu	320

Lakmusové papírky	321
Jodoškrobové papírky	321
Olovnatý papírek	321
Pólové papírky	321
Několik praktických návodů	321
Patinování mědi a jejich slitin .	321
Zlatové zbarvení mosazných předmětů	322
Červené zbarvení mosazi	322
Zelené patinování zinku	322
Modření železa	322
Svítilcí barvy	322
Pergamen	324
Barevné hořící dřevo	324
Pěnové mýdlo	324
Inkoust	324
Inkoust na sklo	325
Péče o uříznuté květiny	325
Zrcadlo	325

18. JAK SI ZAŘÍDÍME LABORATOŘ

Zahřívání, míchání a doprava kapalin	327
<i>a) V laboratoři</i>	327
Zkumavky	327
Baňky	328
Kádinky	328
Drátěná síťka	329
Vodní lázeň	329
Skleněné tyčinky	330
Chladič	330
Dělicí nálevka	330
<i>b) V průmyslu</i>	331
Kotle a míchadla	331
Čerpadla	332
Filtrace kapalin	335
<i>a) V laboratoři</i>	335
Skleněná nálevka	335
Büchnerova nálevka	335
<i>b) v průmyslu</i>	335
Usazováky	335
Pískové filtry	336
Kalolisy	337
Vakuové filtry	339
Odstředivky	340
Zahušťování a krystalisace	340
<i>a) V laboratoři</i>	340

Tenkostěnná porcelánová miska	340
Krystalizační misky	340
<i>b) V průmyslu</i>	341
Odpařovávky	341
Rozměňování pevných látek	343
<i>a) V laboratoři</i>	343
Třecí miska	343
<i>b) V průmyslu</i>	343
Mlýny a drtiče	343
Síta	345
Zahřívání a sušení látek tuhých	346
<i>a) V laboratoři</i>	346
Porcelánové kelímky	346
Sušárny	346
<i>b) V průmyslu</i>	347
Pece	347
Sušárny	347
Práce s plyny	348
<i>a) V laboratoři</i>	348
Plynopudné přístroje	348
Promývačky	349
Trubice	350
Pneumatická vana	350
Vodní vývěva	351
<i>b) V průmyslu</i>	351
Výroba plynů	351
Čištění plynů	351
Dmychadla a kompresory	353
Vývěvy	353
Plynojemy	353
Odměřování a odvažování	354
<i>a) V laboratoři</i>	354
Odměrný válec	354
Byreta	354
Pipeta	355
Odměrné baňky	355
Váhy	355
Teploměr	357
<i>b) V průmyslu</i>	357
Průtoková počítadla	357
Váhy	357
Hořáky a jiné tepelné zdroje	357
<i>a) V laboratoři</i>	357
Lihový kahan	357
Plynový kahan	357
<i>b) V průmyslu:</i>	359
Topeniště pro tuhá paliva	359
Práškové topení	360

Plynové hořáky	361	Skleněné trubičky a gumové	
Různá pomocná zařízení		hadice	364
a uskladnění chemikálií	361	Kartáček	364
Filtrační stojan	361	Reagenční láhve a prachovnice	364
Třínožka	361	Poličky na reagenty	365
Univerzální stojan	361	Exsikátor	365
Stojánek na odkládání		Ochranné brýle	365
zkumavek	363	Základní pravidla první pomoci .	366
Stojánek na sušení nádob	363	A jak dál	367
Stříčka	363	Tabulky	369